ASIANTUNTIJALAUSUNTO
Johanna Vinberg
Lapsiperheköyhyys asiantuntija
Pelastakaa Lapset ry

22.11.2022

HE 154/2022 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023

Lausunto: Taloudellinen eriarvoisuus ja lapsiperheköyhyys

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi vuodelle 2023 taloudellisen eriarvoisuuden ja lapsiperheköyhyyden näkökulmasta.

Lapsenoikeusperustaisuuden tulee ohjata budjetointia

Pelastakaa Lapset ry on vaikuttanut yhteistyössä lapsi- ja perhejärjestöjen, asiantuntijoiden, tutkijoiden ja lapsistrategian kanssa siihen, että valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien talousarvioesityksissä huomioitaisiin lapsen oikeuksien toteuttamista koskevat velvoitteet.

Olemme korostaneet, että talousarvioesityksissä on osoitettava oikeusperustaiset ja riittävät investoinnit lapsiin kuten YK:n lapsen oikeuksien komitean Yleiskommentti nro 19 (2016)[1] julkisesta budjetoinnista lasten oikeuksien toteuttamiseksi (4 artikla) ohjeistaa. Komitea muistuttaa, että talousarvioehdotukset ja -katsaukset välittävät oleellista tietoa siitä, kuinka valtio suunnittelee täyttävänsä lasten oikeuksia koskevat velvollisuutensa.

Lapsen oikeuksien komitea ohjeistaa, että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ratifioineiden sopimusvaltioiden tulee talousarvion kaikissa vaiheissa pohtia tarkasti eri lapsiryhmien ja etenkin kaikista haavoittavimmassa asemassa olevien lapsiryhmien tilannetta ottaen huomioon menneisyys, nykytilanne ja tulevaisuus.

[1] https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37289135/CRC_C_GC_19_julkaisu.pdf/6afc535f-566b-3b7f-9deb-6c74ae60ffe0/CRC_C_GC_19_julkaisu.pdf?t=1488440991000

Sopimusvaltioiden tulee talousarviokatsausten ja -ehdotusten avulla a) selittää, kuinka lapsiin vaikuttava lainsäädäntö, politiikat ja ohjelmat rahoitetaan ja toteutetaan; b) määritellä, mitkä talousarviomäärärahat kohdistuvat suoraan lapsiin; c) määritellä, mitkä talousarviomäärärahat kohdistuvat välillisesti lapsiin; e) esittää yksityiskohtaisesti lasten oikeuksien edistämiseksi vastikään toteutetut tai tulevat toimet; f) esittää menneitä, nykyisiä ja ennustettuja lapsen oikeuksiin käytettävissä olevia voimavaroja ja todellisia menoja koskevia taloustietoja selityksineen; ja g) asettaa suoritustavoitteet, jotka yhdistävät lapsiin liittyvät ohjelmatavoitteet talousarviomäärärahoihin ja todellisiin menoihin, jotta voidaan valvoa tuloksia ja vaikutuksia lapsiin.

Komitea muistuttaa myös, että lapsiin kohdistuvilla politiikoilla ja ohjelmilla ei talousarviovuoden aikana välttämättä tavoiteta kaikkia aiottuja edunsaajia, joten tulisi valvoa varainkäytön lopputuloksia toimeenpanovaiheessa, jotta ne voivat tarvittaessa puuttua varainkäyttöön ja ryhtyä nopeasti korjaaviin toimiin.

Komitea painottaa lisäksi, että sopimusvaltioiden tulee talouden käytöstä annettavissa raporteissaan esittää kattavat tiedot kaikista tuloista ja menoista, jotka vaikuttavat lasten oikeuksiin. Nämä tarjoavat kansalaisyhteiskunnalle ja lainsäädäntöelimille perustan tarkastella kuluneen vuoden talousarvion toteutumista ja tarvittaessa ilmaista huolensa lapsiin ja lapsen oikeuksiin liittyviin ohjelmiin todellisuudessa käytetyistä varoista. Valtioiden tulee lisäksi antaa kansallisille ja paikallisille lainsäädäntöelimille käyttäjäystävällisiä raportteja ja saattaa vuoden lopussa laadittavat raportit ja arvioinnit oikeaan aikaan saataville ja julkiseen käyttöön.

Olemme tyytyväisiä, että osana lapsistrategiatyötä tällä hallituskaudella asetettu työryhmä on vienyt eteenpäin sitä, että lapsibudjetointia pilotoitiin vuoden 2022 valtion talousarvioesityksessä ja se vakiinnutetaan nyt osaksi talousarvioesitystä vuonna 2023. Lisäksi työryhmä on ehdottanut, että lapsivaikutuksia arvioidaan hallituskausittain; kuntien ja hyvinvointialueiden talousarvioiden toteumatietojen seurantaa ja raportointia kehitetään; ja kuntien ja hyvinvointialueiden omaa lapsibudjetointityötä toteutetaan verkostomaisena valmisteluna sote-uudistuksen tultua voimaan. Nämä toimet tukevat lapsenoikeusperustaisuuden toteutumista budjetoinnissa.

Talousarvion 2023 haasteet

Pienituloisissa perheissä elää Suomessa yli 114 000 lasta.[2] Kun lasketaan mukaan myös syrjäytymisriskissä olevat lapset nousee luku noin 140 000[3]. Taloudellinen eriarvoisuus ja lapsiperheköyhyys koskettaa monenlaisia perheitä ja lapsia Suomessa sekä heikentää näiden lasten

[2] https://itla.fi/lapsiperhekoyhyys-datana/
[3] https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__eot/statfin_eot_pxt_13h6.px/

oikeuksien toteutumista ja hyvinvointia. Pienituloisuuden ja eriarvoisuuden seuraukset ovat usein pitkäaikaiset ja merkittävät lapselle. Siksi niihin tulisi puuttua täsmällisesti kohdennetuilla toimenpiteillä ja riittävillä taloudellisilla resursseilla.

Pelastakaa Lapset ry:n Lapsen ääni 2022 -kyselyssä[4] lapset ja nuoret kertovat haastavista tilanteista pienituloisissa perheissä. Pienituloisten perheiden lapsista 85 % koki, ettei perheellä ole ollut mahdollisuuksia selvitä elämisen menoista ja 47 % heistä oli huolissaan perheensä tilanteesta. Pienituloisissa perheissä lapset kokivat myös hyvinvointinsa heikoksi (42 %) ja tulevaisuutensa epävarmana (34 %).

Valtion talousarviossa vuodelle 2023 esitetyt päätökset ja määrärahat vaikuttavat olevan pääosin pienituloisten perheiden ja lasten näkökulmasta kannatettavia. Osittain kuitenkin esitetyt toimet ja määrärahat perustuvat lyhyen aikavälin helpotuksiin, jotka paikkaavat tilannetta sen ratkaisemisen sijaan. Lapsivaikutusten arvioinnin perusteet jäävät myös epäselviksi talousarviossa.

Pienituloisten perheiden tilannetta tulee tarkastella kauaskantoisemmin toimilla, joilla on pitkäaikaiset vaikutukset lasten ja perheiden arkeen. Pienituloisten perheiden ja lasten hyvinvointi on turvattava toimilla, jotka painottuvat eriarvoisuuden ehkäisemiseen ja määräahojen jatkumo ja suunnitelmallisuus tulee arvioida tarkemmin. Talousarviossa tulee huomioida kokonaisuutena se, että budjettiin varataan riittävät resurssit perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

1 Lapsistrategialle riittävät resurssit ohjata yhtenäistä lapsi- ja perhepolitiikkaa

(viitaten s. 776, 33.60 60.01)

Suomen kansallinen lapsistrategia tukee lapsen oikeuksien toteutumista ja lasten hyvinvointia. Lapsistrategian toimintoihin kuuluvat mm. tiedon keruu ja lapsen oikeuksia koskeva koulutus, lapsivaikutusten arviointi ja budjetointi, lasten kuuleminen ja osallisuus, lapsioikeusverkoston työn koordinointi ja parlamentaarisen yhteyden varmistaminen sekä lapsistrategian arviointi, seuranta ja raportointi.

Talousarviossa lapsistrategia yksikölle osoitettu noin 0,5 miljoonan rahoitus on tarpeellinen investointi lapsen oikeuksien johdonmukaiseen toteuttamiseen Suomessa (s.Y60). Koska määräraha on varattu kaikkeen lapsistrategian toimeenpanoon koordinaatiosta ja arvioinnista seurantaan ja johtamiseen, herää huoli sen riittävyydestä.

[4] https://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/kampanjat/lapsen-aani/

Jotta lapsistrategiayksikkö kykenee toimimaan pitkäjänteisesti ja vailla keskeytyksiä yli hallituskausien sekä tukemaan ministeriöitä johdonmukaisessa lapsen oikeuksien toimeenpanossa, on huolehdittava, että lapsistrategian rahoitustarvetta arvioidaan säännönmukaisesti resurssien riittävyyden varmistamiseksi. Lapsistrategialla tulee myös olla tarvittavat voimavarat kehittää ministeriöiden osaamista esimerkiksi haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten kuulemisessa osana lainsäädäntöhankkeita.

2 Lapsibudjetoinnin ja lapsivaikutusten arvioinnin vakiinnuttaminen

(viitaten luku 7. ja s.Y72)

Lapsibudjetoinnin avulla voidaan tunnistaa lasten tarpeita ja kehittää niihin vastaavia palveluja. Lapsibudjetointi edellyttää hallinnonrajat ylittävää pitkäjänteistä suunnittelua. Lasten osallisuus talousarvion kaikissa vaiheissa tukee talousarvion arviointia ja kehittämistä sekä toimien vaikuttavuutta. Talousarvioprosessin ollessa oikeusperustainen, tulevat haavoittuvat ryhmät huomioiduksi lapsivaikutusten arvioinnin kautta ja näin ehkäistään eriarvoisuuden lisääntymistä.

Lapsibudjetointia on pilotoitu vuoden 2022 talousarviossa sitä varten asetetun työryhmän esitysten pohjalta[5]. Työryhmä päätyi selvityksessään siihen, että tarvitaan budjettituntemusta, yhtenäisten ratkaisujen kehittämistä ja tiedon luokittelua[6]. Työryhmä esitti, että 2023 talousarvioesitykseen lapsibudjetointi vakiinnutetaan ja lapsivaikutusten arviointia tehdään hallituskausittain, niin, että kansallinen lapsistrategia on vastuullinen arvioinnin teettämisestä ja toteuttajaksi soveltuisi THL. Työryhmän selvityksen tulokset ovat erinomainen lähtökohta lapsibudjetoinnille, joka toteuttaisi lapsen oikeuksia talousarvioprosessin kaikissa vaiheissa.

Vuoden 2023 talousarvion lapsibudjetointi on esitetty luvussa 7. Siinä kootaan yhteen talousarvion lapsiin kohdistuvat menot ja määrärahat ja nämä myös eritellään aihealueittain kohdennettuina, jolloin lapsiin kohdentuvat määrärahat tulevat hyvin esille. Erityisen merkittävää on seurata näiden erien toteumaa ja sitä millaisia vaikutuksia toimilla on. Näin voidaan seurata lapsibudjetoinnin onnistumista tulevissa talousarvioprosesseissa.

Lapsibudjetoinnin edellyttämää lapsivaikutusten arviointia ei kuitenkaan esitetä luvussa 7 tai muuallakaan talousarviossa. Talousarvion tehtävä ei ole sisältää kaikkea valmistelutyötä, mutta koska lapsivaikutusten arviointi on kiinteä osa lapsibudjetointia, tulisi se olla huomioituna talousarviossa. Myös lasten osallisuus tulisi olla esillä, mutta sitä ei mainita, vaikka muutoin

[5] Lapsibudjetointia pilotoidaan vuoden 2022 valtion talousarviossa (valtioneuvosto.fi)
[6] Lapsibudjetoinnin pilotointi ja vakiinnuttaminen – Työryhmän mietintö lapsibudjetoinnin kehittämismahdollisuuksista valtion talousarviossa sekä kunnissa ja hyvinvointialueilla (valtioneuvosto.fi)

kerrotaan, että lapsibudjetointi toteutuu talousarviossa sitä valmistelleen työryhmän ohjeiden mukaisena.

Talousarviota tehtäessä tulee varata riittävät varat ja resurssit huolellisten lapsivaikutusten arviointien tekemiseen[7] ja nämä toteutetut toimenpiteet ja perusteet määrärahoille tulee esittää talousarviossa.

3 Eu-tavoitteisiin on sitouduttava: lapsiin Investoinnit ja lapsitakuu

Euroopan komissio on antanut jäsenvaltiolle ohjeistuksen ”Investoidaan lapsiin – murretaan huono-osaisuuden kierre” (2013/112/EU), jossa se kehottaa jäsenvaltioita sitoutumaan pitkäjänteisesti Eurooppa 2020 –strategian mukaisesti köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä ehkäiseviin yleistavoitteisiin, ja varaamaan niille tarvittavat resurssit. [8]

Tarkoituksena on antaa EU-maille ohjeita lapsiköyhyyden torjuntaan, lasten hyvinvoinnin edistämiseen ja esittää yhteisiä keinoja haasteiden ratkaisemiseksi. Lapsiin investoimisen päätoimia ovat riittävät resurssit lapsille (tuloköyhyyden ja aineellisen puutteen vähentäminen), laadukkaiden ja kohtuuhintaisten palvelujen saatavuus ja lasten oikeus osallisuuteen. Talousarvion määrärahoilla ehkäistään tuloköyhyyttä ja vahvistetaan varhaiskasvatus- ja opetuspalveluja. Lapsiin investoinnin näkökulmasta on tarpeellista kohdentaa varoja laajemmin lapsiperhepalvelujen saatavuuteen ja riittävyyteen sekä lasten osallisuuteen.

EU on lisäksi antanut 2021 suosituksen eurooppalaisen lapsitakuun perustamisesta. Lapsitakuun tarkoitus on tukea erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja heidän perheitään ja auttaa kohdentamaan investointeja lasten hyvinvointiin. Suomessa lapsitakuuta toteutetaan osana kansallista lapsistrategiatyötä. Suomen lapsitakuun toimintasuunnitelma[9] julkaistiin keväällä 2022.

Talousarviossa ei mainita Suomen lapsitakuun toimintasuunnitelmaa, vaikka se on EU-tasoinen sitoumus toimiin lapsiperheköyhyyden ja eriarvoistumisen ehkäisemiseksi. Lapsitakuun toimintasuunnitelma unohdetaan usein, vaikka sen pitäisi olla esillä merkittävänä toimena[10]. Suomen lapsitakuun toimintasuunnitelmassa ei ole varattu sille erillisiä resursseja, koska se perustuu lapsistrategiaan. Lapsitakuulle tulisi kohdentaa selkeämmät määrärahat, jotta sitä voitaisiin toteuttaa käytännössä ja saavuttaa Suomen tavoite vähentää lapsiperheköyhyyttä 30 000 lapsella.

[7] Iivonen, Esa; Pollari, Kirsi: Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille. VALTIONEUVOSTON KANSLIAN JULKAISUJA 2021:5 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163343/VNK_2021_5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
[8] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:1712_2
[9] Eurooppalainen lapsitakuu -Suomen toimintasuunnitelma VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2022:35 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164025/VN_2022_35.pdf?sequence=4&isAllowed=y
[10] STM toimintasuunnitelma köyhyyden ja syrjäytymisen vähentämiseksi vuoteen 2030 mennessä https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164364

Suomen tulisi noudattaa yhteisiä sitoumuksia, jotta voidaan turvata koko Euroopan alueella lasten hyvinvoinnin kehittäminen ja tukirahoitusten kohdentaminen.

4 Lapsiperheköyhyyden ehkäisemiseen ja vähentämiseen on keinoja

(viitaten 29 ja 33)

Lasten ja nuorten kokemuksia ja mielipiteitä tulee kuulla ja ottaa huomioon päätöksiä tehtäessä ja taloudellisia resursseja jaettaessa. Kyselyissä tulevat esille lasten ja nuorten arjen kokemukset pienituloisuudesta ja haastavista elämäntilanteista sekä hyvinvoinnin vajeista.[11] Lapset myös kertovat näissä tarvitsevansa tukea arkeen, vapaa-ajan ja harrastustoimintoja sekä mielenterveyspalveluita [12] [13]. Lapsiperheköyhyydellä on pitkät ja kauaskantoiset seuraukset, ne ovat usein ylisukupolvisia ja voivat johtaa monimuotoisiin ongelmiin aikuisuudessa ja siksi pienituloisuudesta johtuviin haasteisiin tulee vastata ajoissa ja riittävin resurssein.

Talousarvion momentissa 33 (s. 694) esitetään Sosiaali- ja terveysministeriön strategian ”Eheä yhteiskunta ja kestävä hyvinvointi 2030” tavoitteet, joilla pyritään turvaamaan ihmisten toimintakykyä, toimeentuloa ja palveluja. Vaikuttavuustavoitteina esitetään mm. hyvinvointi- ja terveyserojen kaventuminen, köyhyyden ja syrjäytyneiden määrän vähentyminen sekä vaikuttavat palvelut.

Seurantaindikaattoreissa (s. 697) arvioidaan kuitenkin, että pienituloisissa perheissä elävien lasten määrä kasvaa 10 %:sta vuonna 2023 noin 10.5 %. Samoin arvioidaan, että palveluja riittämättömästi saaneiden perheiden määrä lisääntyy. Myös Kela ja Itla ovat arvioineet, että pienituloisten perheiden määrä on lisääntynyt 16 000 perheellä [14]. Tarvitaankin merkittäviä toimia varojen kohdentamisessa **palveluihin ja sosiaaliturvaan**, jotta voidaan saavuttaa 2030 vuoden tavoitteet.

Lasten näkökulmasta ja myös Lapsitakuun toimintasuunnitelmassa on todettu harrastukset, vapaa-ajantoiminta ja sosiaaliset suhteet merkittävänä keinona tukea pienituloisten perheiden lasten hyvinvointia. Talousarviossa on esitetty **harrastamisen Suomen mallin** menoihin 14,5 miljoonaa euroa (s. Y47 ja 29.01.30). Määrärahan perusteet jäävät kuitenkin epäselviksi.

Tulisi esittää kriittinen arvio siitä, kuinka harrastamisen Suomen mallin kokeilut ovat toteutuneet ja analysoida, kuinka malli juurrutetaan yhdenvertaisesti koko Suomen alueelle. Jää myös epäselväksi, onko määrärahaan sisällytetty lasten osallisuutta, sillä harrastusten tulisi vastata lasten tarpeisiin ja

[11] https://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/kampanjat/lapsen-aani/
[12] https://www.lskl.fi/julkaisut/kuljeta-kannusta-ja-konkurssi-lasten-harrastamisen-kustannukset-ja-hopen-harrastustuki/
[13] Lasten mielipiteitä julkisten varojen käytöstä : Kysely 10–17-vuotiaille - Valto (valtioneuvosto.fi)
[14] https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/6774

toiveisiin, joten suunnitteluun tulee osallistaa lapsia. Tämän lisäksi on löydettävä sopivat yhteistyökumppanit ja huomioitava alueelliset erot (esim. maaseutualueiden pitkät välimatkat jne.) Näiden tietojen pohjalta on haastavaa arvioida riittääkö määräraha harrastamisen Suomen mallin toteuttamiseen.

Harrastusten tukeminen on ollut pitkään eri perhejärjestöjen jatkuvaa toimintaa (Pelastakaa Lapset ry, Hope ry, jne.), mikä kertoo sekä harrastusten tarpeesta että perheiden pienituloisuudesta ja lasten eriarvoisuudesta. Harrastusten tarjoaminen kaikille lapsille on eriarvoisuuden torjumisen näkökulmasta erittäin tärkeää ja mahdollistaa lapsille mielekkään vapaa-ajan toiminnan ja mahdollisuudet turvallisiin vertais- ja aikuiskontakteihin.

Oppivelvollisuuden laajentamisen yhteydessä oppimateriaalit tulivat maksuttomiksi toisen asteen opiskelijoille. Reformi on merkittävä, ja sen edetessä on huolellisesti seurattava, että se tuo helpotusta pienituloisten perheiden lapsille ja nuorille. On tullut esille, että osalla nuorista on edelleen kuluja, jotka on kustannettava itse (esim. työskentelyvälineet ja työasut ammatillisessa koulutuksessa). Talousarviossa ammatilliseen ja lukiokoulutukseen esitetään lisää määrärahoja (momentit 29.20.30 ja 29.20.35 s.367) ja koulutuksen tavoitteena on edistää hyvinvointia, turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä ja turvata riittävä ohjauksen ja opetuksen taso (s.400–401). Osoitettujen varojen kohdennus on oikein, mutta erien riittävyys tavoitteiden näkökulmasta vaikuttaa epävarmalta.

Sosiaaliturvaa uudistetaan parlamentaarisen komitean työnä vuosina 2020–2027. **Sosiaaliturvauudistukselle** on varattu talousarviossa hallinnon toimintamenoissa määräraha (s. 708 ja 33.01). Sosiaaliturvauudistus on suuri ja pitkäaikainen prosessi, joten sen turvaaminen myös varojen näkökulmasta on tärkeää. Talousarviossa mainitaan lasten kuuleminen sosiaaliturvauudistuksessa. Tähän tulee kohdentaa riittävät varat määrärahasta, jotta lasten ja perheiden näkökulmat saadaan esille uudistustyössä.

Sosiaaliturvauudistusta tehtäessä onkin otettava huomioon erityisesti lapsen oikeudet ja asettaa tavoitteeksi lapsiperheköyhyyden vähentäminen. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten (yhden vanhemman perheet, maahanmuuttotaustaiset lapset jne.) hyvinvointi ja monimuotoisten perheiden kokonaisnäkökulma on huomioitava. Sosiaaliturvaa on korotettava niin, että sen avulla turvataan perheiden toimeentulo. On uudistettava rakenteellisesti sosiaali- ja perhe-etuuksia, jotta ne toimivat tosiasiallisina lasten hyvinvoinnin turvaajina. Sosiaaliturvan ja -etuuksien kehittäminen on kestävämpi tapa vastata pienituloisten perheiden ahdinkoon, kuin määräaikaiset muutokset ja lisät.

Talousarviossa esitetään (s.Y55, 33.10) lisäystä perhe- ja asumiskustannuksiin sekä perustoimeentulotukeen 92,7 miljoonaa euroa. Tämä on tarpeellinen muutos mm. asumiskustannusten noustessa ja nousun kohdentuessa kovimmin juuri pienituloisiin lapsiperheisiin. On kuitenkin huomioitava ylimääräisten erien kohdentuminen niin, että huomioidaan perheiden monimuotoiset tilanteet (esim. lasten vuoroasumisen haasteet, yhden vanhemman perheet), lämmityskustannusten nousu ja korkeat asumiskustannukset pääkaupunkiseudulla.

Työllistymisen tukeminen on tehokasta lapsiperheköyhyyden ehkäisyä. Työllistymistä tulisi tukea monimuotoisten perheiden lähtökohdista, jolloin vaaditaan laaja-alaista tukea ja joustoa eri palveluissa (esim. varhaiskasvatuksen aikataululliset joustot ja vuorohoito, pienten koululaisten vuorohoito, joustavia työtapoja, kielikoulutusta ja tukea työnhakuun). Työllistämistoimenpiteiden onnistumisella on merkittävä vaikutus pienituloisten perheiden elämään. Edellytetään myös toimia, joilla edistetään työn ja perhe-elämän yhteensovittamista niin, että eri hallinnonalojen palvelujen joustavuus tukee työllistymisen mahdollisuuksia.

5 Lasten ja perheiden palvelut sekä varhaiskasvatus vähentävät eriarvoisuutta

(viitaten 28.89)

Hankemaisesta kehittämisestä tulisi siirtyä kohti pysyvämpää lapsi- ja perhepolitiikkaa. Talousarviossa Lape –muutosohjelman toimintojen jatkolle on varattu määrärahoja ja tulee pitää huoli siitä, että kehitetyt hyvät toimintatavat juurrutetaan lapsi- ja perhepalveluihin pysyviksi ja jatketaan perhekeskusmallin toteuttamista. **Ennaltaehkäisevät lapsi- ja perhepalvelut** tulee turvata ja mahdollistaa niiden toiminta hallituskausista riippumatta.

Tulee varmistaa, että lapsiperheiden palvelut, kuten esim. **mielenterveyspalvelut** ja perhetyö ovat oikea-aikaisia, niihin on varattu riittävästi varoja ja ne vastaavat perheiden tarpeisiin. Erityisesti perusterveydenhuollon mielenterveyspalveluihin ja koulun oppilashuollon palveluihin tulisi kohdentaa varoja. Palveluja tulee kehittää lapsivaikutukset arvioiden niin, että esim. nuorille soveltuvia digitaalisia palveluja lisätään.

Hyvinvointialueiden aloittaessa toimintansa vuoden 2023 alussa on talousarviossa huomioitu siirtymäajan rahoituksen haasteita. Tulee kuitenkin seurata tarkoin hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyessä, kuinka saumattomasti lasten **palvelut toimivat yhteistyössä** (esim. koulun tukipalvelujen ja sote-palvelujen välillä) ja tarvittaessa kohdentaa lisävaroja näihin rajapintoihin.

Talousarviossa esitetään, että kuntien uusista tehtävistä taloudellisesti merkittävimmät ovat varhaiskasvatuksen tukea koskevat toimenpiteet sekä kuntien ja hyvinvointialueiden välisen opiskeluhuollon suunnittelu (s. Y78). On hyvä, että nämä tekijät on huomioitu ja niiden toteutumista tulee arvioida tarkoin.

Talousarviossa EU:n elpymis- ja palautumissuunnitelman rahoitusta ehdotetaan kohdennettavaksi 110 miljoonaa euroa sosiaali- ja terveydenhuollon hoito-, kuntoutus- ja palveluvelan purkuun ja hoitoon pääsyn nopeuttamiseen sekä mm. mielenterveyttä vahvistaviin toimiin (s. Y58). Tämä on erittäin kannatettava toimenpide ja tästä tulisi kohdentaa varoja erityisesti lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin. Koetulla lapsiperheköyhyydellä on huomattavat hyvinvoinnin vajeita aiheuttavat vaikutukset, joten on erityisen tärkeää vastata pienituloisten perheiden palvelujen tarpeisiin.

Varhaiskasvatuksen osalta talousarvion määrärahoissa on 36 miljoonan euron lisäys (s.Y48). Tämän tulisi kohdentua varhaiskasvatuksen haasteisiin.

Varhaiskasvatuksen henkilöstöresurssit tulee turvata; lapsille hoivaa ja kasvun tukea antavien ammattilaisten jaksamiseen, palkkaukseen ja työolosuhteiden huomiointiin on kohdennuttava varoja. Lisäksi monimuotoisten perheiden (esim. yhden vanhemman perheet) työllistymistä tukevat parhaiten monimuotoiset ja joustavat varhaiskasvatuksen palvelut (esim. vuorohoito, pikkukoululaisten aamu- & iltahoito jne.). Varhaiskasvatuksen määrärahojen tulisi sisältää myös näiden toimintojen kehittämistä ja lisäämistä, jotta eriarvoisuutta voidaan ehkäistä ja vähentää.

Varhaiskasvatuksen tavoitteeksi on talousarviossa asetettu (s. 388) laadukas ja lasten kehitystä ja hyvinvointia kokonaisvaltaisesti edistävä varhaiskasvatus, joka lisää lasten turvallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia. Tämä vaatii riittäviä, ammattitaitoisia resursseja ja lapsen oikeuksien huomiointia.

Pidemmän ajan suunnitelmana tulee olla taloudellisen eriarvoisuuden ja lapsiperheköyhyyden näkökulmasta kaikille perheille maksuton varhaiskasvatus. Näin tuetaan kaikkien lapsiperheiden hyvinvointia ja vanhempien työllistymistä. Osallistumisaste varhaiskasvatukseen nousisi aiempien kokeilujen kokemusten pohjalta ja tämä turvaisi lapsen oikeuksia ja vähentäisi eriarvoisuutta.

6 Haavoittuvien ryhmien yhdenvertainen huomiointi

(viitaten 29.10)

Talousarviossa viitataan useassa kohdassa Ukrainan kriisistä johtuvaan maahanmuuttoon ja tilapäisen suojan hakemusten kasvuun. Tähän on arviossa varattu määrärahaa, mutta

ennustettavuuden vaikeuden vuoksi on vaikea tietää todellista tarvetta. On kuitenkin huomioitava, että kriisialueilta pakenevien lasten oikeudet on turvattava ja tähän on osoitettava riittävät määrärahat.

Talousarvioon varattu 60 miljoonan euron lisäerä varhaiskasvatukseen Ukrainasta saapuville lapsille on hyvä ja tarpeellinen määräraha (s. Y48). Tulee kuitenkin arvioida, onko määräraha riittävä, sillä kaikilla tilapäistä suojelua hakevilla lapsilla tulee olla samankaltainen oikeus ja mahdollisuus varhaiskasvatukseen.

Vastaanottopalveluiden piirissä oleville (kansainvälistä suojelua hakeville ja tilapäistä suojelua saaville) lapsille suunnattuun harraste- ja muuhun järjestettyyn säännölliseen ja laadukkaaseen toimintaan, kuten Lapsiystävällinen tila -toimintaan vastaanottokeskuksissa, tulisi myös varata erillinen määräraha. Tämän avulla voidaan varmistaa lasten kasvun ja kehityksen tuki vastaanottoaikana. Samalla tarjotaan erityisesti pienten lasten vanhemmille mahdollisuus osallistua työnhakuun sekä kieliopintoihin ensimmäisten maahantulon jälkeisten kuukausien ja vuosien aikana myös tilanteissa, joissa turvapaikanhaku tai tilapäisen suojelun tilanne pitkittyy. Näillä toimilla tuetaan lasten psykososiaalista hyvinvointia ja kotoutumista ja ehkäistään eriarvoisuutta ja lapsiköyhyyttä maahanmuuttotaustaisten perheiden osalta.

7 Kehitysyhteistyövarojen kohdentuminen ja taso

(viitaten 24.10 ja 24.30)

Talousarvioesityksessä todetaan, että koronapandemian vaikutuksesta äärimmäinen köyhyys ja nälkä ovat maailmassa kääntyneet kasvuun, ja monet kehitystulokset ovat vaarassa. Lisäksi todetaan myös Suomen toteuttavan ihmisoikeusperustaista kehityspolitiikkaa, joka poistaa köyhyyttä ja vähentää eriarvoisuutta.

Talousarvioesityksessä esitetty kehitysyhteistyövarojen temaattinen ja maantieteellinen kohdentuminen tukee tätä tavoitetta ainakin välillisesti. On kuitenkin huomattava, että kehitysyhteistyön määrärahoja ei suoraan kohdisteta taloudellisen eriarvoisuuden tai lapsiperheköyhyyden vähentämiseen kehittyvissä maissa, joten varojen vaikutuksia on vaikeaa arvioida. Suomen tukeman ”leave no one behind” -periaatteen mukaisesti olisi perusteltua kohdentaa varoja vahvemmin lapsiperheköyhyyttä vähentävää yhteistyöhön.

Ottaen huomioon viime vuosien tapahtumat ja kansainväliset sitoumukset, on hälyttävää, että hallituksen talousarvioesityksen ”varsinainen kehitysyhteistyö” -momentin (24.30.66.) määrärahat pysyvät aiempien vuosien tasalla, minkä arvioidaan olevan n. 0,42 % Suomen bktl:stä.

8 Lapset huomioitava paremmin poikkeus- ja häiriötilanteissa

Koronapandemia ja Ukrainan kriisi ovat osoittaneet, että monenlaiset häiriö- ja poikkeustilanteet koskettavat myös lapsia ja perheitä. Kuntien ja hyvinvointialueiden resurssoinnissa on varmistettava toiminnan alusta lähtien, ettei lapsia unohdeta pelastustoimen ja hyvinvointialueiden häiriö- ja poikkeustilanteisiin varautumisessa ja muussa kehittämistyössä.

Eri toimijoiden valmiussuunnitelmiin tarvitaan konkreettisia ohjeita lasten ja perheiden kohtaamiseen, huomioimiseen ja esimerkiksi psykososiaalisen tuen ja lapsille sopivan tiedotuksen järjestämiseen häiriö- ja poikkeustilanteissa.

Lapsiperheköyhyyden näkökulmasta tulee kehittää ja turvata järjestelmiä sosiaaliturvaan ja palveluihin, joilla pyritään tukemaan haastavissa elämäntilanteissa olevia lapsiperheitä. Inflaatio ja hintojen nousu ovat uhkaamassa monen lapsiperheen arkea, kun varat eivät riitä edes työssäkäyvissä perheissä sähkön, bensiinin ja ruuan nousseisiin hintoihin.

Hallituksen tekemät päätökset vuoden 2023 sosiaalietuuksien määräaikaisiin korotuksiin auttavat hetkellisesti. Talousarvion määrärahoissa tulisi olla selkeämmin huomioituna poikkeustilanteiden toiminta, niin että voidaan turvata lapsiperheiden arki myös kriiseissä. Lisäksi on varmistettava, että budjetoinnissa huomioidaan poikkeusaikojen seuraukset ja varaudutaan esim. koronapandemian riittäviin jälkihoidon kustannuksiin hoitojonojen purkamiseksi ja lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin sekä koulunkäynnin turvaamiseksi.

Poikkeuksellisen kovan inflaation ja hintojen nousun myötä talousarviossa tuodaan esille hallituksen esittämät määräaikaset toimet perheiden ostovoiman tukemiseksi (s. Y37). Nämä sosiaaliturvan korotukset, varhaiskasvatusmaksujen alennukset sekä sähkönhintaan liittyvät verohelpotukset ja sähkötuki tuovat helpotusta pienituloisille perheille. Määräaikaisissa korotuksissa ja lisissä on jatkossa arvioitava tarkoin, että ne kohdentuvat riittävän hyvin monimuotoisten perheiden tarpeisiin (esim. ylimääräisen lapsilisän vaikutus on parempi, kun se ei vaikuta toimeentulotukeen, kun taas varhaiskasvatusmaksujen alennus ei kosketa tässä kohtaa kaikkein pienituloisimpia perheitä).

Asiantuntija- ja tutkimustieto puhuu sen puolesta, että hyvinvoinnin turvaamiseksi ja kohentamiseksi sekä syrjäytymisen ehkäisemiseksi on tehtävä pitkäjänteisiä, riittävän suuria ja oikein kohdennettuja toimia eikä pyrkiä paikkaamaan perheiden haastavia tilanteita kertaluontoisilla etuuksilla.

9 Lausunnon yhteenveto

Talousarviossa esitetyillä määrärahoilla ja niiden lisäyksillä pyritään tukemaan hyvinvointia. Useat niistä tukevat myös pienituloisten lapsiperheiden elinoloja kohti yhdenvertaisempaa arkea maailmanlaajuisen kriisin keskellä.

Toivottavaa on, että määrärahojen ja päätösten taustalla on lapsivaikutusten arvio ja tilanneanalyysi kunkin toimen kohdalla, vaikka tämä ei tule esille talousarvion tekstissä. Lapsivaikutusten arviointi liittyy olennaisesti lapsibudjetointiin, mutta se turvaa myös lapsen oikeuden mielipiteen ilmaisuun ja lapsen näkökulman huomiointiin. Lapsivaikutusten arvioinnilla tulisikin olla oma osuutensa talousarviossa lapsibudjetoinnin kappaleessa.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen osoitettuja määrärahoja yhteisöille ja säätiöille ehdotetaan talousarviossa 11,2 miljoonaa euroa enemmän (s.Y59). Tämä on erittäin tärkeä kohdennus.

Lapsen oikeudet varmistetaan julkisen hallinnon, kansalaisjärjestöjen ja yritysten yhteistyöllä. Yhteistyö vaatii myös kansalaisjärjestöjen toiminnan ja rahoituksen turvaamista pitkäjänteisesti.

Pienituloisten perheiden lasten näkökulmasta tarkasteltuna talousarvion tärkein esitys on sivulla Y80, jossa sanotaan: *”Lapsi-ikäluokkaan kohdistuvien määrärahojen keskeisenä tavoitteena on ylipäätään edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia… ...Tällaisia toimenpiteitä ja rahoituskokonaisuuksia ovat mm. nuorten työpajatoiminnan tukeminen, lapsiperheiden hyvinvointia edistävät sekä ongelmia ehkäisevät ja korjaavat toimet, lapsistrategia –toiminto, oppivelvollisuuden laajentaminen, harrastustoiminnan laajentaminen ja lastensuojelun jälkihuollon laajennus. Vuoden 2023 talousarvioesityksessä mainittujen toimien erillisrahoituksen määrä on n. 360 milj. euroa.”*

Näiden varojen kohdentuminen kappaleessa esitettyihin toimiin, toteuman seuranta ja arviointi sekä lasten osallisuus ja lapsivaikutusten arviointi mahdollistavat sen, että talousarvion 360 miljoonan euron varat tulevat vähentämään eriarvoisuutta ja lapsiperheköyhyyttä.

Yhteenveto Pelastakaa Lasten suosituksista:

- Lapsen oikeuksien toteutuminen tulee olla talousarvion lähtökohtana: lapsibudjetointi ja riittävät resurssit lapsivaikutusten arviointiin.
- Lapsiperheköyhyyteen tulee vaikuttaa pitkäjänteisillä ja kohdennetuilla toimilla, jotka huomioivat monimuotoisten perheiden tilanteet myös työllistymisen tuissa.
- Sosiaaliturvan ja palvelujen saatavuus ja riittävyys tukee pienituloisten perheiden lasten hyvinvointia ja edistää heidän oikeuksiaan.

- Harrastamisen Suomen malli käynnistettävä yhdenvertaisesti koko maassa ja arvioitava määrärahan riittävyyttä.
- Varhaiskasvatuksen maksuttomuus tukee lasten ja perheiden hyvinvointia ja varhaiskasvatuksen laatu turvataan riittävillä resursseilla.
- Haavoittuvien ryhmien tarpeet on huomioitava ja toimittava kansainvälisesti vastuullisena lapsen oikeuksien turvaajana myös kehitysyhteistyössä.
- Poikkeustilanteisiin varautuminen huomioidaan taloudellisten resurssien suunnittelussa ja kohdennetaan riittävä jälkihoito kriisien seurauksiin lasten näkökulmasta.
- Eriarvoisuuden ja lapsiperheköyhyyden vähentäminen vaatii taloudellisia resursseja, yhteistyötä ja hallinnon rajat ylittäviä toimia ja sitoutumista yhteisiin toimiin, mutta myös lapsibudjetointia ja lapsivaikutusten arviointia.

Lisätietoja:

Johanna Vinberg

lapsiperheköyhyysasiantuntija

johanna.vinberg@pelastakaalapset

+358 50 575 0289

Pelastakaa Lapset